

Občané o způsobu volby, pravomocích a postavení prezidenta republiky

Ve dnech 22. – 29. 4. 2002 uskutečnilo CVVM SoÚ AV ČR v rámci výzkumu Naše společnost 2002 na reprezentativním souboru 1133 dotázaných ve věku od 15 let šetření, které se mj. zabývalo otázkami souvisejícími se způsobem volby, pravomocemi a postavením prezidenta republiky. Informace obsahuje základní výsledky, data za jednotlivé dílčí skupiny jsou uvedena pouze v případě dostatečného zastoupení reprezentantů těchto skupin v souboru.

Všech respondentů jsme se zeptali na to, jaký způsob volby prezidenta je podle jejich mínění nejvhodnější pro Českou republiku.¹ (viz tabulka č. 1)

Tabulka č. 1 – Kdo by měl volit prezidenta?

	všichni dotázaní	voliči a sympatizanti					
		KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	„Koalice“	US-DEU	ODS
parlament	20	14	19	25	21	16	30
volitelé	12	8	13	26	11	11	18
voliči	57	69	61	38	59	69	43

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

U veřejnosti jako celku i u všech významně zastoupených dílčích skupin populace je nejčastějším názorem, že prezidenta republiky by měli volit všichni voliči. Pro tento způsob volby se celkem vyslovilo 57 % dotázaných. Pětina respondentů (20 %) považuje za nejvhodnější stávající způsob volby prezidentem, 12 % vidí jako optimální volbu prostřednictvím nějakého širšího sboru volitelů. Způsoby nepřímé volby prezidenta přitom mají relativně vyšší podporu mezi příznivci ODS a KDU-ČSL, dotázanými s dobrou životní úrovní, absolventy vysokých škol a podnikateli, s přímou volbou více souhlasí stoupenci KSČM a US-DEU, respondenti, kteří považují životní úroveň své domácnosti za špatnou, studenti a dotázaní, kteří „rozhodně nedůvěřují“ prezidentovi.

Dále se šetření zabývalo tím, jaký typ osoby by podle mínění veřejnosti byl nejvhodnější pro výkon funkce prezidenta republiky.² (viz tabulka č. 2)

¹ Otázka všem respondentům: „Který z běžně užívaných způsobů volby prezidenta je podle Vás nejvhodnější? Volba parlamentem, tj. poslanci a senátory současně, volba širším shromážděním volitelů (např. poslanci, senátory, a krajskými zastupiteli), nebo volba všemi voliči?“

² Otázka všem respondentům: „Jaký typ osoby je podle Vás nejvhodnější pro vykonávání funkce prezidenta? Člověk, který nikdy nebyl v politice, politik, který není členem žádné strany, člen politické strany, předseda politické strany, nebo na tom nezáleží?“

Tabulka č. 2 – Osoba vhodná pro výkon funkce prezidenta

	všichni dotázaní	důvěřuje V. Havlovi		preferuje volbu		
		ano	ne	přímou	voliteli	parlamentem
člověk mimo politiku	19	22	17	22	19	19
politik mimo stran	37	40	33	37	50	34
člen strany	4	4	4	3	4	7
předseda strany	2	2	3	2	1	3
nezáleží na tom	32	28	36	33	25	36

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Výsledky ukazují, že většina občanů (56 %) považuje za nejvhodnějšího kandidáta pro výkon funkce prezidenta republiky osobu stojící mimo politické strany, přičemž asi pětina (19 %) dokonce preferuje člověka, který nikdy nebyl v politice. Stranického kandidáta za optimální variantu naopak pokládá 6 % dotázaných, a to včetně 2 % těch, kteří za nevhodnější osobu považují předsedu politické strany. Asi třetina (32 %) dotázaných vyjádřila mínění, že na tom nesejde, zda uchazeč o post prezidenta republiky je či není spojen s některou politickou stranou. Podrobnější analýza celkových výsledků zjistila, že názory na tuto věc jsou v rámci populace rozloženy víceméně stejnoměrně. Určitý rozdíl se objevil z hlediska postoje k osobě současného prezidenta V. Havla – ti, kdo mu důvěřují, poněkud více upřednostňují některou z variant nestraničského kandidáta, zatímco lidé, kteří k V. Havlovi nemají důvěru, častěji uvádějí, že na kritériu stranické příslušnosti a politické minulosti, jak jej pojala uvedená otázka, nezáleží. Vedle toho poněkud častěji některý z typů stranického kandidáta na funkci prezidenta uváděli stoupenci ODS (10 %), ti, kdo se hlásí k pravicové orientaci (9 %), a ti, kdo preferují stávající volbu prezidenta parlamentem (10 %).

Další část výzkumu se obecně zaměřila na rozsah pravomocí prezidenta republiky.³ (viz tabulka č. 3)

Tabulka č. 3 – Pravomoci prezidenta by měly být...

	všichni dotázaní	voliči a sympatizanti						dův. V. Havlovi	
		KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	Koalice	US-DEU	ODS	ano	ne
rozšířeny	11	12	12	15	19	13	10	17	6
zachovány	41	27	41	42	56	64	41	56	28
zúženy	35	48	38	32	16	18	41	16	54

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Asi dvě pětiny dotázaných (41 %) zastávají názor, že by pravomoci prezidenta měly být zachovány ve stávajícím rozsahu. Jen o málo menší díl respondentů (35 %) se vyslovil pro zúžení prezidentských pravomocí, podle asi desetiny (11 %) oslovených občanů by naopak měly být rozšířeny. Jak vyplynulo z další analýzy celkových výsledků, postoj k otázce rozsahu pravomocí prezidenta je silně ovlivněn postojem k V. Havlovi – lidé, kteří k současnému prezidentovi chovají důvěru, jsou výrazně častěji pro zachování nebo dokonce i rozšíření dosavadních pravomocí prezidenta republiky, zatímco mezi nedůvěřujícími převládá názor, že prezidentské pravomoci je potřeba zúžit. Z hlediska politických preferencí jsou pro zachování současného stavu a případně i rozšíření prezidentských pravomocí zejména ti, kdo se hlásí ke „Koalici“ a k US-DEU, pro jejich zúžení se naopak relativně nejčastěji vyslovovali příznivci KSČM. Kromě toho bylo zjištěno, že případné zúžení prezidentských pravomocí více podporují muži a lidé se špatnou životní úrovní. S jejich rozšířením naopak poněkud více souhlasí stoupenci přímé volby prezidenta.

³ Otázka všem respondentům: „Myslíte si, že by měly být pravomoci prezidenta rozšířeny, zúženy, nebo by měly zůstat tak, jak je tomu nyní?“

Následně se šetření věnovalo pravomocím prezidenta konkrétněji. Zjišťovány byly názory na postavení prezidenta vůči vládě (viz tabulka č. 4) a na jeho roli při jejím jmenování (viz tabulka č. 5), na možnost rozpouštět Poslaneckou sněmovnu a vypisovat nové volby (tabulka č. 6), na existenci a podobu práva veta (viz tabulka č. 7), na pravomoc vypisovat referendum, jehož výsledek by byl závazný pro hlasování parlamentu (viz tabulka č. 8), na roli prezidenta při jmenování členů bankovní rady ČNB (viz tabulka č. 9) a soudců Ústavního soudu (viz. tabulka č. 10), na pravomoc vyslat vojenskou jednotku do zahraničí (viz tabulka č. 11) a na postavení prezidenta v oblasti zahraniční politiky země (viz tabulka č. 12).

Tabulka č. 4 – Postavení prezidenta vůči vládě během jejího funkčního období⁴

prezident má:	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
vůbec nezasahovat do činnosti vlády	35	11	31	50	28	43
zasahovat v omezené míře do činnosti vlády	49	66	58	40	58	41
řídít vládu jako předseda	6	18	5	4	7	5

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 5 – Role prezidenta při jmenování vlády⁵

	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
jmenovat ministry podle vlastního uvážení	9	26	9	6	12	7
jmenovat ministry na doporučení premiéra	64	61	74	65	65	63
nemá ministry jmenovat	13	9	8	20	10	17

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 6 – Pravomoc prezidenta rozpustit PS a vypsát nové volby⁶

	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
nikdy	7	2	5	11	5	11
ve výjimečných případech vymezených Ústavou	72	69	79	76	73	73
kdykoli to podle něj vyžaduje politická situace	7	24	6	4	10	4

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

⁴ Otázka všem respondentům: „*Jaké postavení má mít prezident vůči vládě? Prezident nemá zasahovat do činnosti vlády, prezident má v omezené míře zasahovat do činnosti vlády, nebo prezident má řídit činnost vlády a předsedat jí namísto premiéra?*“

⁵ Otázka všem respondentům: „*Jak má podle Vás prezident jmenovat vládu? Má jmenovat všechny ministry na základě vlastního uvážení, má jmenovat všechny ministry na základě doporučení budoucího premiéra, nebo nemá jmenovat členy vlády?*“

⁶ Otázka všem respondentům: „*Za jakých okolností má mít prezident pravomoc rozpustit Poslaneckou sněmovnu a vypsát nové volby? Nikdy, jen ve výjimečných případech vymezených ústavou, nebo kdykoli sám rozhodne, že to politická situace vyžaduje?*“

Tabulka č. 7 – Právo zamítnout parlamentem přijatý zákon⁷

	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
ano, s konečnou platností	15	40	19	6	21	10
ano, s možností přehlasování parlamentem	50	43	56	57	49	53
ne	14	4	9	23	10	19

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 8 – Pravomoc vypsát referendum závazné pro hlasování parlamentu⁸

	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
ano	39	60	44	31	44	32
ne	31	21	28	44	25	40

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 9 – Role prezidenta při jmenování bankovní rady ČNB⁹

prezident má jmenovat	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
všechny členy sám	6	18	9	2	10	4
všechny členy se souhlasem předsedy vlády	36	44	42	33	39	32
část členů, zbytek jiní činitelé	19	14	19	25	16	23
nemá jmenovat	13	9	9	23	9	18

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 10 – Role prezidenta při jmenování soudců Ústavního soudu¹⁰

prezident má jmenovat	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
všechny soudce sám	10	22	13	4	13	7
všechny se souhlasem jiného ústavního činitele	44	48	51	44	48	43
část soudců, zbytek jiní činitelé	17	14	15	23	15	19
nemá jmenovat soudce ÚS	8	6	5	15	5	12

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

⁷ Otázka všem respondentům: „Má mít prezident pravomoc odmítnout parlamentem přijatý zákon (tzv. právo veta)? Ano, s konečnou platností, ano, ale parlament by měl mít možnost toto veto přehlasovat početnější většinou, nebo ne?“

⁸ Otázka všem respondentům: „Má mít prezident pravomoc vypsát na základě svého rozhodnutí referendum, jehož výsledek bude pro hlasování parlamentu závazný?“

⁹ Otázka všem respondentům: „Jak má podle Vás prezident jmenovat členy bankovní rady České národní banky? Má jmenovat všechny členy i guvernéra na základě vlastního uvážení, má jmenovat členy bankovní rady na základě svého uvážení a guvernéra ČNB se souhlasem předsedy vlády, má jmenovat pouze část členů (např. třetinu, zbytek by byl jmenován jinými ústavními činiteli), nebo nemá jmenovat členy bankovní rady?“

¹⁰ Otázka všem respondentům: „Jak má podle Vás prezident jmenovat soudce Ústavního soudu? Má jmenovat všechny ústavní soudce na základě vlastního uvážení, má jmenovat všechny ústavní soudce se souhlasem některého z vysokých ústavních činitelů (např. premiéra nebo předsedy některé z komor parlamentu), má jmenovat pouze část ústavních soudců, např. třetinu, zbytek by byl jmenován jinými ústavními činiteli, nebo nemá jmenovat soudce ústavního soudu?“

Tabulka č. 11 – **Pravomoc prezidenta vyslat vojenskou jednotku do zahraničí**¹¹

	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
ano, na základě svého rozhodnutí	5	13	4	3	6	3
ano, ale pouze se souhlasem parlamentu	53	60	62	50	58	50
ne	32	20	26	42	26	38

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 12 – **Postavení prezidenta v zahraniční politice země**¹²

	všichni dotázaní	pravomoci prezidenta by měly být			důvěra V. Havlovi	
		rozšířeny	zachovány	zúženy	ano	ne
nemá se angažovat	6	2	6	6	7	6
může se angažovat ve směru udávaném vládou a MZV	65	50	66	76	59	72
má aktivně vystupovat nezávisle na vládě	15	32	18	8	20	10
má řídit zahraniční politiku	6	12	6	4	7	5

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Výsledky ukázaly, že „silného“ prezidenta, který by byl fakticky rozhodujícím prvkem výkonné moci (jmenoval by a řídil vládu podle vlastního uvážení, řídil by zahraniční politiku země, rozhodoval by o nasazení ozbrojených sil v zahraničí) a který by měl velmi silnou pozici i vůči moci zákonodárné (disponoval by právem kdykoli rozpustit Poslaneckou sněmovnu či právem absolutního veta vůči zákonům přijatým parlamentem), si občané přejí jen sporadicky. Malou podporu má i výlučná pravomoc prezidenta jmenovat guvernéra ČNB a členy Bankovní rady ČNB nebo soudce Ústavního soudu. Výjimku v tomto směru tvoří pouze převažující podpora pravomoci prezidenta vypsát na základě svého vlastního rozhodnutí referendum, jehož výsledek by byl závazný pro hlasování parlamentu, což lze zřejmě připsat na vrub dlouhodobě převládajícího pozitivního postoje české veřejnosti k samotnému institutu referenda. Podrobnější analýza ukázala, že konkrétní prezidentské pravomoci mají ve všech zkoumaných případech relativně vyšší podporu mezi dotázanými, kteří si obecně přejí jejich rozšiřování, a mezi respondenty, kteří chovají důvěru k osobě současného prezidenta. Z hlediska politických preferencí se objevila výrazně vyšší podpora výlučné pravomoci prezidenta jmenovat členy Bankovní rady ČNB a soudce ÚS mezi dotázanými, kteří se explicitně hlásí ke „Koalici“, stoupenci ODS naopak více nesouhlasí s tím, aby měl prezident pravomoc vypsát referendum, jehož výsledek by byl závazný pro parlament.

Vedle již zmíněných pravomocí, které souvisejí s fungováním a povahou politického systému v ČR, jsme se zajímali i o názory občanů na ty pravomoci prezidenta, které souvisejí s udělováním milostí či vyhlásováním amnestií, se zmírňováním trestů odsouzeným a se zastavováním soudního řízení proti obviněným.

¹¹ Otázka všem respondentům: „*Má mít prezident pravomoc vyslat vojenskou jednotku do zahraničí? Ano, pouze na základě svého rozhodnutí, ano, ale pouze se souhlasem parlamentu, nebo ne, tato pravomoc prezidentovi nemá náležet?*“

¹² Otázka všem respondentům: „*Jaké postavení má mít prezident v oblasti zahraniční politiky? Prezident se nemá angažovat v oblasti zahraniční politiky, prezident se může angažovat v oblasti zahraniční politiky, ale nesmí překračovat oficiální směr, který udává vláda a ministerstvo zahraničí, prezident má aktivně vystupovat v oblasti zahraniční politiky nezávisle na vládě, nebo prezident má řídit českou zahraniční politiku?*“

Tabulka č. 13 – „**Domníváte se, že prezident ČR má mít pravomoc...**“

	udělit amnestii/milost odsouzeným osobám?“	zmírnit odsouzeným trest?“	zastavit soudní řízení proti obviněným?“
ano, samostatně	25	22	12
ano, jen se souhlasem	57	55	36
ne	14	18	43

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

K pravomoci prezidenta udělit milost odsouzeným osobám či zmírnit jejich trest se občané staví v naprosté většině příznivě, i když mezi nimi jasně převládají ti, kdo chtějí, aby tyto pravomoci byly podmíněny souhlasem dalšího ústavního činitele. K možnosti prezidenta zastavit probíhající soudní řízení existují podstatně silnější výhrady, i když i zde podíl souhlasících alespoň s podmíněnou formou této pravomoci (48 %) mírně převážil nad těmi, kdo to zcela odmítají (43 %). Podrobnější analýza pak ukázala, že postoje k uvedeným pravomocím se vždy poměrně výrazně liší podle postoje k osobě současného prezidenta a podle názoru na obecný rozsah současných pravomocí prezidenta republiky. Vyšší podíl nesouhlasu s udělováním amnestií či milostí a se zmírňováním trestů odsouzeným osobám pak projevovali lidé, kteří považují životní úroveň své domácnosti za špatnou.

*Tisková informace PI20530
Výzkum V02-04, otázky PI.7, PI.8, PI.9, PI.10, PI.11, PI.12, PI.13,
PI.14, PI.15, PI.16, PI.17, PI.18, PI.19
Zpracoval Jan Červenka
Vydáno dne 30. května 2002*